

jamčiti, ali se bodo obnesle, ali bodo izvedljive. Izgovor, da se tudi zakon lahko izpremeni, ni povsem točen. Gotovo, lahko se izpremeni, vprašanje pa je, kedaj? Zakonodajna skupščina stoji pred tolikimi in tako važnimi nalozami, da pač ne bo mogla vsak hip izpreminjati že sprejeti zakon, pri katerem so se tekom njegove uporabe pokazale pogoške.

Ako nič drugega, ta argument govori tako jasno za okvirni zakon, da ga ne bi smel preslišati nihče, kdor ima besedo pri sestavljanju novega šolskega zakona in mu je res za dobrobit šolstva in za možnost šolskega razvoja. Vzpričo njega se mi zdi vsako drugo dokazovanje neprimerno.

Pavel Flere.

(Konec prih.)

Doneski k umetniški vzgoji.

Klic modernih pedagogov po umetniški vzgoji postaja vedno aktualnejši.

Intelektualna vzgoja, ki je bazirala na filozofskem naziranju racionalizma, in je bila še ideal polpreteklega časa, je enostranska, govori le k mrzlemu razumu in pušča srce prazno. »Več srčne kulture.« Kličemo moderni modrijani življenja, in človek bo — srečen!

Da se ustvari v človeku tisto radostno notranje razpoloženje, ki jo nazivamo srečo, je treba umetniško promatranje na svet, po Cankarju povedano, treba je: »Jacihte, ki stopi v kmečki hram in je kmetica; ki stopi v kraljev grad in je kraljica; ki stopi v paradiž in je svetnica.«

V našem času ostudnega materializma, ki ubija sleherni duševnost, je treba dvigniti visoko prapor idealizma in vreti ogenj navdušenja za vse lepo in blago v mlada, neizorela srca! »Se v nebesih bo pustilo in prazno, če ne bo umetnosti.« pravi Kraigher v »Umetnikovi trilogiji«, knjigi, ki jo je posvetil nesmrtnemu Cankarju.

Naj odgovorimo sedaj na vprašanje, kaj tvori vsebino postulatov po umetniški vzgoji otrok in mladine. V učencu je treba razmahniti vse produktivne sile, t. i. intelektualne in volucionalne ali čustvene. Kult čustev, posebno estetskih ali krasoslovnih, je predvsem naloga umetniške vzgoje!

Znameniti francoski mislec Bergson in še mnogi drugi, ki so zavrgli edinozveličavnost in vsesobnost intelekta, trdijo, da so čustva gibalca vsega napredka, ona so »elan vital«, t. i. razmah življenja! Da govorimo k razlagi: znanstveniku je gibalno in pogon njegovega dela intelektualno čustvo; vetniku religiozno čustvo gibalno pri udeleževanju verskega življenja itd.

Če bi se v človeku pri udeleževanju na različnih toriščih ne porajala istim odgovarjajoča čustva, bi pomenjalo to zastoj vsega njegovega dela, apatičnost, brezbržnost napram vsemu.

Preidimo sedaj po teh filozofskih meditacijah na praktično stran stavljenega teme. Da spoznamo, kje mora zastaviti vzgojitelj svoj vpliv na umetniško čustvovanje pri otroku, bo dobro, da si pred očmi nastopi estetskih čustev v zgodnji človeški dobi.

James Sully, angleški dušeslovec, pravi v svoji znameniti, še vedno aktualni knjigi »Die ersten Erwiederungen des Kindes auf das Naturschöne«, (nemški prevod), da opažamo nekaj znakov estetskih čustev pri otroku, že predno deluje vzgojni vpliv. Predvsem svetli predmeti v najširšem pomenu besede (plamen, odsev solne svetlobe na steklu, z belim cvet-

jem postlani travniki, zvezde, bliščeče vode itd.) vzbujajo otrokom že v prvih letih zemeljskega bivanja zavest o lepoti in ugodnosti. Čustvo za barve se še komaj stopnjevalno razvija. Prvo veselje nad barvnimi predmeti se ne razlikuje mnogo od predmetov, ki so samo svetli. Najbolj pač ugajajo predmeti svetle barve, t. i. rdeča, rumena in modra. V katerem letu starosti prične otrok ceniti barve v kombinacijah, je vsled individualnosti psihe in vzgoje težko določiti. Pomisliti je treba, da vse takšne preizkušnje ne bodo nikdar dovedle do eksaktnih rezultatov, ker igrata pri otroku posnemanje in avtoriteta glavno ulogo.

Preidimo k učinkovanju predmetnih oblik. Otroci bodo občudovali vzbujeno mavrice ali zaokroženost teles raznih živali, dasiprav se ta lepočutni užitek ne poraja zgolj iz oblike. Znak gibanja je, ki se izvaja in izraža v teh zaokroženih oblikah. Posebno ljubav goje otroci do malih predmetov. Na pr. ptice, žuželke, školke in dr. posebno ugajajo otroku. To čustvovanje je zopet mešano, ker vsebujejo te stvari element božajoče neznosti, ki izhaja iz sočustva. Če se ozremo še na simetrijo oblik in skladnost sestavnih delov, zademo na še večje težkoče. Tukaj se vprašamo: Kaj je lepo in kaj zaznavamo kot lepoto mi dorasli. Estetika uči, da sta glavna pogoja: skladnost, proporcionaliteta ali harmonija delov in ideja ali misel izražena v kompleksu, sliki, pokrajini itd. Kako je v tem oziru pri otroku. Tukaj moramo predvsem upoštevati milje, ki v njem biva otrok. Na raznih preprogah, prtilih, odejah, slikarjih na stenah itd. uvidi otrok regularno prostorno razvrstitev, ki je kot postava teh kompozicij. O estetskem vplivu proporcionalitete se ne more biti govora. To je še komaj rezultat umskega gledanja. Otrok se uči v tem pri sistematskem pouku — v risanju. Prvi temelj estetskega užitka je tudi vseobčna ljubav otrok do cvetic. Motivi so lahko različni. Zadovoljstvo voha ali gizzdovosti. Nemimo pa, da je slednji vzrok iskati še bolj pri doraslih.

Prvi učinki estetskega čustvovanja imajo precej sličnosti z istim divjakom ali barbarom. Slednji kaj radi poželijo pestobarvnost in svetlost predmetov. To opažamo v veselju do nakitja z raznimi peresi pri Indijanci i. dr.

Važno je vedeti, v kolikor je pri otroku razvit estetski, čut do krasote prirode vobče. Dejansko nimajo otroci zmožnosti da bi dojmili in motrili množino stvari (v splošni rabi izraza) v harmonični enoti. Vsled tega tudi nimajo čustva za lepe pokrajine kot harmonični kompleks slikarsko se menjajočih in dopolnjujočih delov.

Če peljemo otroke na kraje, odkoder se odpira čudovit razgled, tedaj romajo njih oči namesto na celoto, kot jih spremljevalci žele, do gotovih objektov, včasih najneznatnejše vrednosti. Mnenje vzgojiteljev je napačno, če vedejo otroke z namenom v kraje, da bi užili umerjeno in ubrano harmonično lepoto. Prostornost, vseobsežnost in vzvišenost nima veliko učinka na krasoslovni razvoj otroške duše. Čustva teh vrst se porajajo iz sestavljenega procesa domišljije, ki se v duši otroka ni dozorel. Le na gotove obmejne objekte in poteze narave reagira otrok v estetskem smislu.

Kaj hočemo s temi izvajanji povedati? Vzgojitelj mora poznati temelje estetike, da uči učence smotreno gledati. Najprej se mora vaditi oko in šele potem roka.

Kako je bilo pred 50 leti.

(Donesek k zgodovini narodnih šol.)

Leta 1868., 1869., 1870. so bila nekak mejnik med staro in novo šolsko dobo, in to ne samo na Kranjskem, ampak v celi Cislitaviji. Avstrija je bila takrat že ločena na Cis- in Translitavijo in se je kot celota zvala Avstro-Ogrska.

Naš del je bil v navedenih letih jako delaven na šolskem polju. Naši takratni državniki so prišli do prepričanja, da je bila Avstrija v kulturi zaostala. Ko je bila leta 1866. Avstrija pri Kraljevem gradu tepena, izdala se je bila parola, da nas je premagal pruski šolnik.

Zato so hiteli z novimi šolskimi zakoni, 70 let stara (od leta 1805.) politična šolska uredba ni več ugajala.

* Svoje dni smo rekli »ljudska« (hrvatski »pučka«), »narodna« šola. To označenje ni bilo kaj točno; kajti »ljudska« je ponekod (med panonskimi Slovenci) toliko kakor »tuje«, »stranko«. Čehom se »ljudska« zdi kot nasprotje »živalske«. »Narodno« je toliko kakor »nacionalno« in »narodno« so lahko tudi srednje in visoke šole: »pučka« pride od »puk« (Volk). Torej je najbolj na mestu izraz »osnovne« šole, t. j. elementarne šole, kakor govorijo Srbi.

Sklepčno si še odgovorjamo na kratko, kako skrb ljudska šola za umetniško vzgojo? V podrobnosti se ne morem spuščati.

Učitelj sam bodi v svojem poklicu umetnik in ne rokodelc. To so zahtevali že stari pedagogi. — Šola bi morala biti — žalibož so to le pobožne želje mnogokje — najlepša hiša v kraju. Notranja oprava bi morala biti lična, okusna, ne sme la bi žaliti estetskega čuta. Okna naj krajšjo cvetlice v okusni, umni razporedbi. — Ekskurzije naj razkrivajo učencem sistematsko in njihovim razvojnim stopnjam primerno lepoto prirode, naj jih uče prirodo smotreno gledati. — Prirodopisni pouk lahko neprimerno mnogo stori za privzgojitev umetniškega čustvovanja če je podan po modernih bioloških načelih. — Vsaka šola bi morala imeti — vemo, da jih ima malokatera — zbirko posnetkov umetniških slik prvih slikarjev, na katerih bi moral učitelj v risarski uri uvajati učence v umetniško uživanje umotvora, v kolikor so pač isti na višji stopnji že zreli. — Iz takšne slike se da samostojno po učencih mnogo posneti. — Opozarja se naj vseskrat na domačo umetnost v obrtih, domači, često resnično umetniški okrasni naj nam služijo v ornamentalnem risanju itd. Nešetokrat hodimo dnevno mimo predmetov resnične umetniške vrednosti popolnoma brez pažnje, kakor tisti človek v narodni prislovi, »ki od samih dreves gozda ne vidi«.

Učimo ljubiti otroke materinski jezik! Pokazujmo jim kras besednih oblik, zvez, skupin, prožnost izrazov itd. Besede naj ne bodo le sredstvo za izražanje, temveč »biološki stvor« kot so bile našemu J. Cankarju. — Uvedimo v šolo čitanje del naših prvih pisateljev, v kolikor so učenci zreli slediti istim.

Resnično, le velika umetnost more trajno učinkovati na nežno dušo mladine. — Če učence ne bomo seznanjali z deli naših prvakov — seveda prav izbranimi za njihovo stopnjo — se ne bodo znali nikoli prav orijentirati v bodočem, samostojnem življenju.

Torej skratka: estetski princip obvlada vsa vzgojo in ves pouk. Le na ta način bomo zadostili nad vse upravičenemu klicu po umetniški vzgoji!

Radovan Jaut.

Iz Jugoslavije.

— Grom in peklo kličejo klerikalci že sedaj na pomoč zoper nov šolski zakon. Klerikalni časopisi so že odprli svoje stalne registre zoper zakon. Uporabljajo vsa sredstva. Tako je »Slovenec« prinesel zadnjič tak članek pod naslovom »Če bi bil jaz hudič...«, samo da bi bolj vlekel. »Domoljub« prinaša sedaj stalno notico sledeče vsebine: »Šola brez božjih in cerkvenih zapovedi je zločin nad mladino, je propast družin, je pogin vsakega naroda. Tako šola nam uvaža Belgrajska vlada s pomočjo svobodomiselnega učiteljstva.« — Računajo z zakoni o psihologiji mas, ki je dovzetna za sprejemanje utisov in smeri, če se dolgo vpliva z eno in isto vsebino nanjo.

— Nuja potreba ločitve šolske uprave od politične. Odločujočim faktorjem v preudarek: Slovenska delegacija pri osnovi načrta novega ljudskošolskega zakona se je pošteno trudila, da se v zakon vstavi člen, ki zahteva popolno emancipacijo šolske uprave od politične. Ta zahteva temelji pač na žalostnih skušnjah preteklosti. — Politični oblastniki naj si so bili ti deželni ali okrajni niso bili, niso in ne bodo prijatelji šole, še manj pa

učiteljstva. Odločali so v strogo pedagoških zadevah v prilog vladajočim političnim strankam a Sokolstvu in kvar. Je bil pač učiteljski stan (diese »Lehrers«) zanje inferijoren. Jahačem pragrafov so se skrivenčili tudi nazori o dostojanstvu našega stanu. Okr. šolski nadzorniki so bili (in so — še) le veliki »pisarji« pri glavarstvih — a svoječasno je pred vitežkim »Mrzlobranarjem« celo dež. šol. nadzornik dasiravno v istem činu stal nekako v senci. In tako so na škodo narodu in šoli odločevali »višji obzori«. Ljudstvo je to zapostavljanje nadz. in učit. gledalo na rovaš učiteljskega ugleda. — Tipičen zgled takega birokratskega nadutega je nek okrajni glavar na Dolenjskem. Dočim je učiteljstvo sosednega okraja zaprisegel okr. šol. nadzornik s krasnim nagovorom ob asistenci okr. glavarja in župnika v okraški šolski sobi, je ta frakar zaprisegel učiteljstvo vsakega sodega okraja v tesni gostilniški dekliški sobici, v kateri ste stali poleg glasovirja še dve postelji. Po suhoparnem glavarjevem nagovoru je učiteljstvo kot arniki natlačeno prisegalo zvestobo svojemu kralju ogorčeno nad takim neopravičenim zapostavljanjem. A okr. š. nadzornik je v času te ceremonije ždel v šoli, ker ga visoki politični oblastnik gotovo ni smatral vrednim, da bi prisostvoval zaprisegi tovarišev. Pri volitvah zastopnikov v okrajni šol. svet je pozval učiteljstvo in to zadnjo soboto v mesecu na sedež okr. glavarstva ter provzročil radi razsežnosti okraja učiteljstvu ogromno »motno škodo. Drugod so pri enakih prometnih razmerah izvršili volitev z vposlanimi glasovnicami potom pošte. — Da ga h okr. učit. konferencam nikdar ni, ni treba posebej omenjati. — Vršiti se je imel komisijski pregled neke stare šole v okraju, kjer je komisija že l. 1910. in 1913. ugotovila, da ne odgovarja niti stavbnim, niti zdravstvenim niti higienskimi predpisom. Le vojna je preprečila zidanje novega šolskega poslonja. Samo ob sebi je umevno, da se poslonje tekom 10 let niti ni pomladilo ne zrastle a število otrok je naraslo za 20%. — Po prihodu vlaka so šli gospodje po okrepčilu k znanemu vaškemu mogotcu, kjer so se najedli tudi danih informacij. Okr. šol. nadzornik je moral seveda v šoli čakati. Že ob prihodu v šolo je dični oblastnik vzdiknil: »Oho! to je pa prav močna stavba, gotovo jo je zidal kak Italijan!« O vprašanju, jeli poslonje sploh uporabno v učne namene se seveda sploh ni vodila diskusija. Ojunačeni vsled glavarjevega nastopa so kmetje — odborniki zasedli pritično učno sobo, brez prisotnosti ali dovoljenja šol. voditelja naglani deco in učitelja iz sobe domov. Že pred in ob začetku pregleda so župan in nekaj obč. odbornikov z žaljivimi opazkami nahrulili š. voditelja kot provzročitelja tega originalnega pregleda. Glavar od voditelja, na nedostojno obnašanje nekompetentnih oseb opozorjen, ni niti reagiral, kaj ga šele vzel v zaščito. — Seveda se je rezultat pregleda omeil samo na nekatera malenkostna nopravila in to s proračunskim zneskom, ki daleko ne bo zadostoval. — In to se je zgodilo v kraju, kjer učiteljstvo ves prosti čas in to z uspehom uporablja za izvenšolsko prosvetno delo. — Vzgojiti moramo toraj novo narodno-zavedno šolstvu naklonjeno generacijo. Za todobno staro s politično strankarskim smradom ukuženo generacijo pa preostaja edino — bičevnik — pametna beseda je brezplodna in rodi le zasmeh.

— Disciplinarne preiskave in njih vzroki. Na prav poseben način je prišlo

mora v dno srca razveseliti človeka. Navzoče občinstvo je vzradoščeno spremljevalo vsako odpevano pesem z navdušenim odobravanjem tako, da je moral zbor ponoviti Andelovo »Anko, Ančice« in Adamičevo »Svatbo na poljani«. V znak zaslužnega popolnega priznanja je prejel mladi pevski zbor dva venca, zbor sam pa je iz vdane hvaležnosti odlikoval svojega pevovodjo z velikim lovorovim vencem s trakovi.

Vrlim, mladim pevkom in pevcem odkritosrčno priznanje na tako lepo častno izvršenem prvem javnem pevskem nastopu, prijatelju Adamiču pa iskrene častitke na popolnem uspehu!

Po končanem koncertu in telesnem okrepčilu smo se ob 21. uri vrnili z gostoljubne Vrhnike s posebnim vlakom v Ljubljano.

V nedeljo je bil zares jako lep, užitek poln popoldan. — a —

Vsak Jugoslovan mora biti član „Jugoslovanske Maticel“

Konkordat (pogodba s cerkvijo), po katerem je katoliško duhovništvo vodilo šolstvo, je moral pasti. Na njegovo mesto je stopil državni šolski zakon od 25. maja 1868. ki je postavil državno šolsko nadzorstvo skoro do cela neodvisno od cerkve, le bolj odvisno od države, od uradništva in od učiteljstva ter od naroda samega. Ustanoviti so se imeli po državnem šolskem zakonu od leta 1869. in po deželnih šolskih zakonih (največ iz let 1870., 1871., 1872., 1873.) krajni šolski sveti, okrajna šolska svetovalstva, deželni šolski sveti v posameznih kronovinah, in naučno ministrstvo, vsled česar je odpadel prejšnji sistem, ko je bil v vsaki fari župnik šolski voditelj, v vsaki dekaniji dekan okrajni šolski nadzornik, v vsaki škofiji eden kanonikov škofijski šolski nadzornik za dotično škofijo. Slednji je bil v ozki zvezi z dotično deželno vlado.

Učitelji torej niso bili obenem šolski voditelji, to so bili na trivijalnih šolah (na kmetih, kjer so se redoma učili ti trije predmeti, čitanje, pisanje, računstvo), od tod ime »trivijalne« župniki, na normalnih šolah (sedaj 6, 5, 4 razrednice) po mestih in trgih, pa katehetje. Učitelji na trivijalnih šolah so bili hkrati orglavci in mežnarji: toda cerkovniško službo so ponavadi opravljali po drugi osebi.

Dovršivši peti razred realke in 2-letno preparandijo v Ljubljani, sem nastopil v letu 1869. svojo prvo službo na c. kr. rudniški ljudski šoli v Idriji, navdušen in poln idealov za učiteljski stan, za šolo, za svoboden napredek in ljubo slovensko domovino, ki se je bila v mladi ustavni dobi obudila komaj k življenju. Svoje ideale kazati v praksi, je bila dana ugodna prilika. Na ondodni šoli, ki je bila še dokaj dobro podpirana od rudnika, je bilo dovolj dece: razvrščena je bila v 4 razredih s 3 dekliškimi vzporednicami. Razen kateheta-voditelja je bilo 5 moških učnih oseb in 2 učiteljici.

Med učitelji je bil Srečko Stegnar zvezda-planet, okoli katerega se je vse vrtelo. Bil je idealen šolnik, izobražen, muzikalen. Dovršil je bil celo realko v Celovcu (v Ljubljani je bila takrat le nižja realka). Učil je v letih 1863.—1866. tudi na idrijski enoletni preparandiji, ki je bila leta 1866. ukinjena. Stegnar je bil odličan pedagog; drugače ne bi bil postal

mestih in trgih, pa katehetje. Učitelji na trivijalnih šolah so bili hkrati orglavci in mežnarji: toda cerkovniško službo so ponavadi opravljali po drugi osebi.

Dovršivši peti razred realke in 2-letno preparandijo v Ljubljani, sem nastopil v letu 1869. svojo prvo službo na c. kr. rudniški ljudski šoli v Idriji, navdušen in poln idealov za učiteljski stan, za šolo, za svoboden napredek in ljubo slovensko domovino, ki se je bila v mladi ustavni dobi obudila komaj k življenju. Svoje ideale kazati v praksi, je bila dana ugodna prilika. Na ondodni šoli, ki je bila še dokaj dobro podpirana od rudnika, je bilo dovolj dece: razvrščena je bila v 4 razredih s 3 dekliškimi vzporednicami. Razen kateheta-voditelja je bilo 5 moških učnih oseb in 2 učiteljici.

Med učitelji je bil Srečko Stegnar zvezda-planet, okoli katerega se je vse vrtelo. Bil je idealen šolnik, izobražen, muzikalen. Dovršil je bil celo realko v Celovcu (v Ljubljani je bila takrat le nižja realka). Učil je v letih 1863.—1866. tudi na idrijski enoletni preparandiji, ki je bila leta 1866. ukinjena. Stegnar je bil odličan pedagog; drugače ne bi bil postal